

راه آفتاب

بر حقوق همسایه تأکید داشت چنانکه می‌فرمود: کسی که همسایه‌اش از آزار او در امان نباشد، از ما نیست.

عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۴.

ساکنان شهر اخلاق؛ شرح رفتار «شما» با «مردم»

حسین سلیمانی

استان قدس رضوی
معاونت تبلیغات ارتباطات الهی

شناسنامه: سلیمانی، حسین، عنوان و نام پدیدآور: ساکنان شهر اخلاق؛ شرح رفتار شما با مردم / حسین سلیمانی؛ تهیه: معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی آستان قدس رضوی. مشخصات اثر: مشهد، انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۳. فروست: رهنما ۱۱۸. شابک: ۱-۱۸۸-۲۹۹-۶۰۰-۹۷۸. وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا. یاداشت: سبک زندگی، راه و رسم زندگی (اسلام)، روابط اجتماعی - جنبه های مذهبی - اسلام. شناسه افزوده: آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی. رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ س ۲ ۷۷ س BP۲۳۰. رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳. شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۰۰۴۴۲.

۱۱۸

نام اثر : ساکنان شهر اخلاق؛ شرح رفتار «شما» با «مردم»

نویسنده : حسین سلیمانی

تهیه و تولید : اداره تولیدات فرهنگی آستان قدس رضوی

به سفارش : اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی آستان قدس رضوی

چاپ اول : پاییز ۱۳۹۳ • چاپ دوم : بهار ۱۳۹۶ شمارگان : ۴۰۰۰۰ نسخه

ناشر : انتشارات قدس رضوی شابک : ۱-۱۸۸-۲۹۹-۶۰۰-۹۷۸

به کوشش : محمدحسین پورامینی

مدیر هنری : مریم سادات منصوری

ویراستار : زهرا مولایی

نشانی : مشهد مقدس، حرم مطهر امام رضا علیه السلام، اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی

تلفن : ۰۵۱-۳۲۲۳۵۳۱۲ نمابر : ۰۵۱-۳۲۲۴۰۶۰۲

پست الکترونیک : rahnama.eq@gmail.com

فهرست

۹	درآمد
۱۱	فصل اول: «سه خ» رفتار در ارتباطات اجتماعی
۱۷	فصل دوم: «مثل مادر» رفتار با همسایه
۲۳	فصل سوم: «در انتظار باران» رفتار با دانشمندان
۳۱	فصل چهارم: «به خاطر خدا» رفتار با معلمان
۳۷	فصل پنجم: «دوستان رسول خدا ﷺ» رفتار با دانشجویان
۴۳	فصل ششم: «مثل ابوالسائب باش» رفتار با همکاران
۵۱	فصل هفتم: «همراه آفتاب» رفتار با دوستان
۵۷	فصل هشتم: «آینده سازان» رفتار با کوچک‌ترها
۶۳	فصل نهم: «کتابخانه‌های چندهزار جلدی» رفتار با بزرگ‌ترها

ساکنان شهر اخلاق

شرح رفتار «شما» با «مردم»

دریچه ?

به جامعه‌ات فکر می‌کنی و به رابطه‌ات با «آن»، از خودت سؤال می‌کنی:

۱. رفتارت در تعاملات اجتماعی چگونه باید باشد؟
  ۲. در ارتباط با همسایگان چه باید بکنی؟
  ۳. در رفتار با دانشمندان چگونه باید عمل کنی؟
  ۴. در تعامل با همکارانت چه رفتاری باید داشته باشی؟
  ۵. و به طور کلی رفتارت با جامعه‌ات چگونه باید باشد؟
- «ساکنان شهر اخلاق» فرمول‌هایی هستند در جهت پاسخ به سئوالات بالا و شرح رفتار تو با برخی از اقشار جامعه بر اساس مبانی اسلام.

درآمد

یکی از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی عبارت است از سبک زندگی کردن ... این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است ... رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما با رئیس، رفتار ما با مرئوس ... رفتار ما با دوست ... برای ساختن این بخش از تمدن نوین اسلامی، به شدت باید از تقلید [از غرب] پرهیز کنیم.^۱

از خانه خارج می‌شوی، پا به شهر می‌گذاری، شهر خدا ...

ساکنان شهر را یک به یک می‌بینی و به این فکر می‌کنی که خدا در ارتباط و تعامل با ساکنان شهرش چه رفتاری را دوست دارد؟! همسایه‌ها، کودکان، جوانان، سالمندان، همکاران، دانشمندان، دانش‌آموزان و دانشجویان، معلولان، فقیران، مسافران، یتیمان و ... همه ساکنان شهر خدا هستند و «تو» نیاز داری که با آنان آنگونه رفتار کنی که خدا دوست دارد.

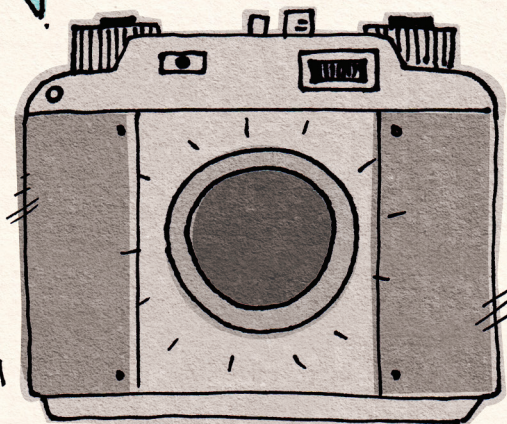
۱. مقام معظم رهبری در دیدار با جوانان استان خراسان شمالی؛ ۱۳۹۱/۰۷/۲۳.

سه خ

فصل اول

رفتار در ارتباطات اجتماعی

خ اول خوش رویی است، خ دوم خوش گویی است و خ سوم خوش رفتاری! به همین سادگی، حالا دیگر می شود حدس زد فرمول رفتار در ارتباطات اجتماعی چیست!

پنجره

«خوش رویی + خوش گویی + خوش رفتاری»

انسان به سبب فطرت و طبعش نیاز دارد به صورت اجتماعی زندگی کند و بر همین اساس لازم است شیوهٔ تعامل صحیح و مناسب با اجتماع را بداند. این اجتماع در مقیاس کوچک شامل خانواده و فامیل می شود و در مقیاس بزرگ تر دوستان و همکاران و هموطنان و سایر مردم جهان را در بر می گیرد. قانون کلی در رفتار اجتماعی از نظر اسلام همین است که در فرمول ذکر شد؛ همان «سه خ»^۱.

۱. امام صادق علیه السلام می فرمایند: خوش رویی، خوش گویی و خوش رفتاری حد حسن خلق است. (اصول کافی؛ ج ۲ ص ۱۰۳).

خوش رویی و روی خوش هم شامل سر و وضع و ظاهر انسان است و هم شامل چهرهٔ مهربان و با لبخند است، اینکه گفته می‌شود حرف زدن انسان خوش باشد و انسان باید خوش گو باشد منظور جوک‌گویی و مسخره کردن دیگران و این‌ها نیست بلکه مقصود این است که انسان با حفظ شخصیت یک مسلمان، درست و سنجیده و با احترام و ادب با مردم هم‌کلام شود و خوش‌رفتاری نیز تمامی اخلاق و رفتار خوبی است که اسلام به آن‌ها سفارش کرده است.

پنجره

﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾^۱

و با زبان خوش با مردم سخن بگویید.

در جامعهٔ ما گاهی میان تعاملات مردم پرخاشگری، بی‌صبری و نابدرباری وجود دارد، این رفتارها انرژی منفی در جامعه منتشر می‌کند و جدای از اینکه خود انسان دچار ناراحتی می‌شود، دیگران نیز در برخورد با انسان دچار ناراحتی خواهند شد. به عکس زمانی که انسان در رفتار با دیگران با حسن خلق عمل می‌کند، انرژی مثبت در جامعه منتشر می‌شود و همین رفتار می‌تواند باعث کار و فعالیت بهتر انسان‌ها بشود و به آبادانی بهتر کمک کند.

۱. بقره: ۸۳.

در یکی از محلات یکی از شهرستان‌ها مرد خواروبار فروشی را می‌شناسم که با مردم با حسن خلق رفتار می‌کند و به مردم احترام فراوانی می‌گذارد، همیشه به این فکر می‌کنم که به علت رفتارهای خوب آن مرد تمایل دارم از مغازهٔ وی خرید کنم و همین اخلاق خوب وی باعث شده است که روزی‌اش افزایش پیدا کند.^۱

پنجره

امام رضا علیه السلام می‌فرمایند:

أَصْحَبَ وَ الْعَامَّةَ بِالْبِشْرِ.^۲

و با عموم مردم به نیکی رفتار کن.

انسان‌هایی که با مردم به خوبی رفتار می‌کنند یک ویژگی مهم دیگر نیز دارند و آن این است که رفتار خوب آن‌ها باعث می‌شود اگر زمانی از دیگران دور شوند، برایشان دل‌تنگی می‌کنند و اگر زمانی از دنیا بروند، دیگران برایشان اشک خواهند ریخت. اسلام نیز به مردم سفارش کرده است که این‌گونه زندگی کنند.^۳

۱. امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: حسن خلق روزی را افزایش می‌دهد (مستدرک/الوسائل؛ ج ۸، ص ۴۴).

۲. بحار/الأنوار؛ ج ۷۱، ص ۱۶۷.

۳. امام علی علیه السلام می‌فرمایند: با مردم چنان معاشرت کنید که اگر بمیرید بر شما بگریند و اگر زنده باشید و غایب شوید مشتاق دیدن شما باشند (نهج/البلاغه؛ حکمت ۱۰).

خلقیات نیکو را در عمل با مردم، در عمل با محیط، در تعامل
با جامعه و انسان‌ها به کار ببریم.^۱

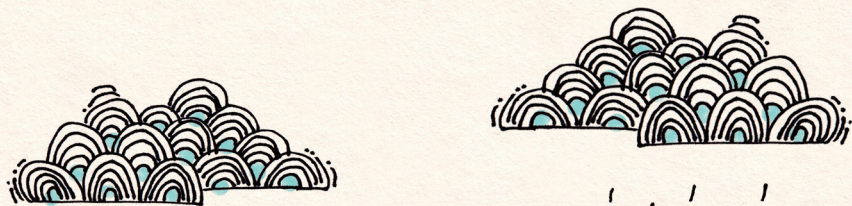
۱. مقام معظم رهبری در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور؛ ۱۳۹۲/۰۸/۲۹.

مثل مادر

فصل دوم

رفتار با همسایه

این فرمول «مثل مادر» مربوط به همسایه است، به این صورت که در روایات ما حرمت همسایه همانند حرمت مادر دانسته شده است.^۱ به طور کلی در رفتار با همسایه قانونی وجود دارد که این قانون مهم در فرمول زیر خلاصه می‌شود:

پنجره

همسایه = مانند مادر
مادر = نیکی + صبر در برابر آزار + حفظ اسرار

ما با مادرمان چگونه رفتار می‌کنیم؟ به مادر نیکی می‌کنیم؛ چه مسلمان باشد چه نباشد، چه به ما خدمت کرده باشد چه نکرده باشد، مهربان باشد یا نباشد و ... دقیقاً همان رفتار را باید با همسایه داشته باشیم. این نیکی کردن به همسایه نیز مانند نیکی کردن به مادر، تفاوتی میان

۱. امام باقر علیه السلام می‌فرمایند: حرمت همسایه بر همسایه همانند حرمت مادر است (کافی؛ ج ۵، ص ۳۱).

همسایهٔ مسلمان و غیرمسلمان نیست، هر کس که نام همسایه بر رویش گذاشته شد بدون در نظر گرفتن دین و طبقهٔ اجتماعی و قوم و قبیله و کشورش وظیفه داریم به وی نیکی کنیم.

پنجره

وَ الْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ.^۱
و به همسایهٔ نزدیک و همسایهٔ دور نیکی کنید.

ما موظفیم در برابر آزار و اذیت مادرمان صبر کنیم و عین همین مطلب در خصوص همسایه نیز هست و اسلام سفارش کرده است که در برابر آزار و اذیت همسایه صبر کنیم.^۲ البته صبر هم حد و حدودی دارد؛ وقتی همسایه‌ای مانع آسایش محله است و ما وی را نصیحت کرده‌ایم، در مقابل اذیت و آزارهایش صبر کرده‌ایم و ... و باز به کارشان ادامه می‌دهد طبیعی است که با حفظ نکات اخلاقی باید از طریق مراجع قانونی اقدام کرد. آن همسایه دیگر تبدیل به تهدیدی برای محله شده است و مدارا کردن بیش از حد با وی قطعاً درست نیست. به هر جهت رفتار کریمانه و حفظ اسرار همسایه و مشخص کردن عیوبش نزد دیگران جزو اموری

۱. نساء: ۳۶.

۲. امام کاظم علیه السلام می‌فرمایند: حُسن همسایگی به ترک کردن آزار نیست، بلکه به صبر کردن بر آزار همسایه است (اصول کافی؛ ج ۲، ص ۶۶۸).

است که اسلام در خصوص همسایه نسبت به آن‌ها تذکر داده است.^۱
ما باید در همهٔ این کارها تصور کنیم که خداوند این‌ها را از ما
خواسته است و عبد باشیم و بدون چون و چرا کردن فرمانش را عمل
کنیم. کاش ...

---

۱. امام سجاده علیه السلام می‌فرمایند: همسایه را در حالی که غایب است حفظ کن و در حالی که حاضر است گرامی مدار، در حالی که به او ظلم شده یاری کن و عیوبش را نشر مده، هرگاه از وی بدی دیدی آن را بپوشان، هرگاه دانستی خیرخواهی‌ات را قبول می‌کند به حالت مخفی او را نصیحت کن، هنگام سختی‌هایش تنه‌هایش مگذار، از اشتباهاتش در گذر و گناهانش را ببخش و با وی کریمانه رفتار کن (من لا یحضره الفقیه؛ ج ۲، ص ۶۲۳).

در انتظار باران

فصل سوم

رفتار با دانشمندان

کم‌آبی سبب می‌شود مشکلات زیادی پدید آید، امور عادی زندگی، کشاورزی و بسیاری از کارهای اقتصادی وابسته به آب هستند و محتاج باران. اگر مدت زمان زیادی باران نباریده باشد و ما کشاورز باشیم، چه حالی خواهیم داشت؟ نیاز به باریدن باران داریم و زمین‌هایمان همه در حال از بین رفتن هستند، در این حالت چقدر منتظر باران خواهیم بود؟! باران چقدر برایمان مهم می‌شود؟ چه رفتاری با ابرهای باران‌زا خواهیم داشت؟ اگر ابری باران‌زا ببینیم چقدر خوشحال می‌شویم؟ چقدر خدا را شکر می‌کنیم؟ و چقدر به آسمان و به آن ابر خیره می‌شویم تا قطره‌ای باران ببارد؟!

این‌ها را گفتیم تا برسیم به فرمول راز رفتار با دانشمندان، این فرمول ارتباط زیادی با ابر و باران و در انتظار باران بودن دارد، فرمول رفتار با دانشمندان از قرار زیر است:

پنجره

دانشمندان = ابر بارانی، ما = منتظران باران

کسانی که منتظر باران هستند، به باران و تک تک قطره‌هایش نیاز دارند. به نظر شما یک منتظر باران با ابر بارانی چه رفتاری باید داشته باشد؟! دقیقاً همان رفتار و همان حال و هوا را باید در رفتار و تعامل با دانشمندان داشت؛ چرا که دانشمندان مانند ابرهای بارانی هستند.^۱

اگر ما واقعاً منتظر باران باشیم از دیدن ابر باران‌زا خوشحال می‌شویم، منتظر می‌مانیم تا حتی شده قطره‌ای بیارد، آن ابر را گرمی می‌داریم و احترامش می‌کنیم، سعی می‌کنیم بیشترین استفاده را از آن ببریم و آن ابر با ابرهای عادی‌ای که هر روز گذر می‌کنند و هیچ قطره بارانی ندارند، برایمان فرق دارد.

پنجره

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾^۲

بگو آیا آن‌ها که می‌دانند و آن‌ها که نمی‌دانند یکسانند؟

همین رفتار را باید با دانشمندان داشته باشیم، باید آن‌ها را گرمی بداریم، احترام‌شان کنیم، به حرف‌هایشان گوش دهیم و مانند منتظران باران از تک تک قطره‌های دانش‌شان استفاده کنیم و زمین کشاورزی

۱. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: دانشمند مانند ابری است که [مردم] انتظار می‌کنند قطره‌ای از آن بیارد (مستطورات السرائر؛ ص ۶۴).

۲. زمر: ۶.

دلمان را به وسیله قطره قطره علم‌شان آباد نماییم.

مشخص است که منظورمان از دانشمند در اینجا، دانشمندی است که در مسیر خداوند حرکت می‌کند، دانشمندی است که علمش برای خداست، فرقی نمی‌کند دانشمند پزشکی باشد، شیمی، فیزیک و یا دانشمند علوم دینی، وقتی از علمش در جهت خدا استفاده کند، آن دانشمند یک ابر بارانی است.

علمی که انتهایش بشود بمب هسته‌ای چه فایده‌ای دارد؟ علمی که خود انسان به آن عمل نکند به چه دردی می‌خورد؟ عالمی که به جای حرکت در مسیر خدا به فکر ساختن چیزی است که مردم بی‌گناه بیشتری کشته شوند و یا عالمی که به مردم از سلامتی می‌گوید و خودش عمل نمی‌کند، چه فایده‌ای خواهند داشت؟ چنین دانشمندانی و چنین ابرهای اسیدی‌ای برای ما مهم نیستند، آن‌ها باران ندارند. این دانشمندان دلشان با خدا نیست و باید از این دانشمندان بترسیم و دوری کنیم.^۱

پنجره

وقتی دل شما با خدا بود، دانش شما دیگر در خدمت بمب اتم یا سلاح سمّی یا شیوه‌های اقتصادی نابودکنندهٔ ثروت ملت‌ها

۱. امام علی علیه السلام می‌فرمایند: از دانشمندان زشت کردار بترسید و بر حذر باشید (بحارالانوار؛ ج ۱، ص ۲۰۷).

به کار نمی‌رود. امروز دانشمند اقتصادی دنیا، دانشمند اتمی دنیا، دانشمدهای گوناگون علوم زیستی در دنیا، بسیاری از فرآورده‌های علمی‌شان در اهلاک بشریت، نابودی جسم بشر یا روح بشر دارد به کار می‌رود.^۱

لازم نیست آن دانشمندان حتماً به معنای این دنیایی زنده باشند و برویم در کنارشان به صورت حضوری بنشینیم و کاسه‌ طلب قطره‌های دانش و علم و حکمت به دست بگیریم، خیر! در این زمانه ما کتاب، نرم‌افزارهای آموزشی، سخنرانی‌های صوتی و تصویری و ... همگی نوعی استفاده کردن از دانشمندان هستند. می‌شود از همه این‌ها استفاده کرد و قطره قطره حرف‌های گران بها جمع کرد برای آبادانی زمین دلمان.

مجموعه‌ای از قطره‌های گران بها نیز هستند که هرکدامشان برای آبادانی همه زمین‌ها کافی‌اند، اما حواسمان به آن‌ها نیست؛ قطره‌های باران معنویت از بهترین دانشمندان خدا، از بهترین بندگان خدا، معصومین علیهم‌السلام ...

سخنان معصومین علیهم‌السلام در لابه لای صفحه‌های کتاب‌ها منتظرند تا ما آن‌ها را بخوانیم و به کار بگیریم و مزرعه آخرت‌مان را به وسیله عمل

۱. مقام معظم رهبری در دیدار شرکت‌کنندگان در ششمین همایش ملی نخبگان جوان؛
۱۳۹۱/۰۷/۱۲.

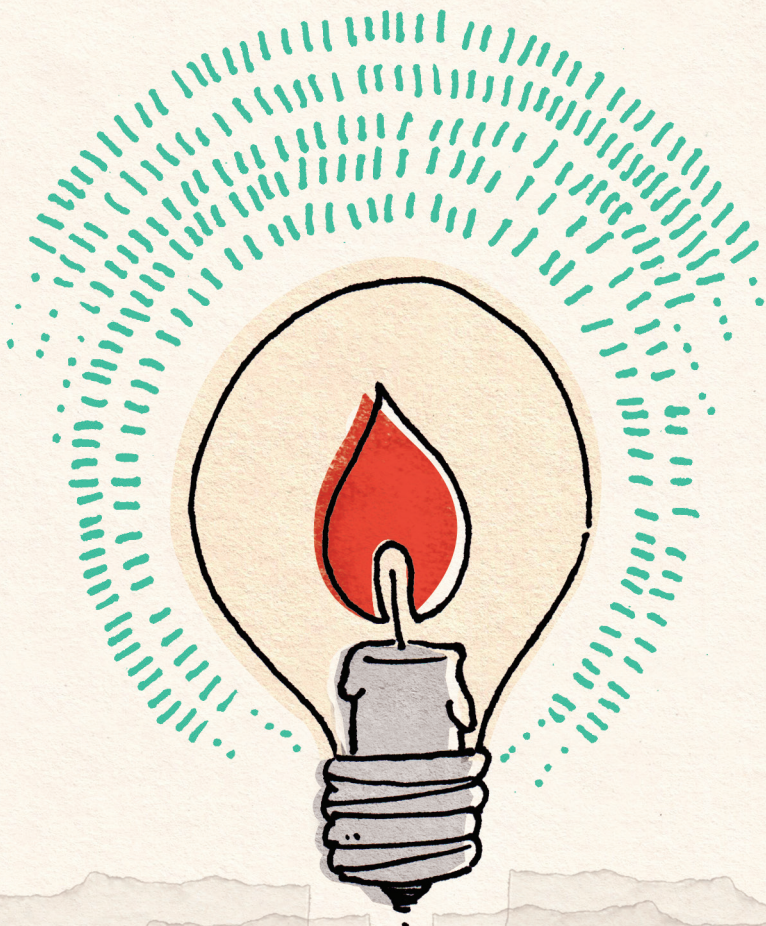
به آن‌ها آباد کنیم. آن قطره‌ها را بیش از هر قطرهٔ دیگر جدی بگیریم.
منتظران باران واقعی به دنبال آن‌ها هستند.

به خاطر خدا

فصل چهارم

رفتار با معلمان

خوب است که انسان کارهایش را فقط برای خدا انجام دهد، این جزو بهترین خصوصیات اخلاقی است که انسان هر کاری که می‌کند برای خدا باشد؛ اخلاص واقعی، اگر غذا می‌خورد برای خدا باشد، اگر راه می‌رود برای خدا باشد، اگر می‌خواهد برای خدا باشد، اگر کار می‌کند برای خدا باشد، اگر درس می‌خواند و نزد معلمی می‌رود برای خدا باشد ...

گفتم: نزد معلم رفتن؟ درست است؟ چه جالب!

می‌دانید تا به حال به این مسئله دقیق فکر نکرده بودم که حتی می‌شود نزد معلمی رفت برای خدا! شدنش که می‌شود اما چگونه شدنش مهم است، به نظر شما چگونه می‌شود برای خدا نزد معلمی رفت؟
زیاد خودتان را اذیت نکنید، نمی‌خواهد زیاد فکر کنید، پاسخ به این سؤال در این فرمول است؛ فرمول رفتار با معلمان:

پنجره

نگه‌داری حرمت معلم - بلند کردن صدا بر او + گوش کردن به حرف‌هایش + پوشاندن عیوبش + نمایان

کردن خوبی‌هایش

حقوق معلمان چیست؟ منظور دادن حق التدریس آنان است؟! منظور احترام کردن به آنهاست؟ منظور گوش کردن به حرف آنهاست؟ منظور چیست؟! اسلام حقوق معلمان را به صورت دقیق مشخص کرده است.^۱ اما به نظر شما به طور کلی با کسی که خداوند از وی به عنوان کسی که نسبت به مومنان چندیدن مرتبه برتری دارد، یاد کرده است، چگونه باید رفتار کرد؟

پنجره

﴿يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾^۲
خدای تعالی مؤمنین را به یک درجه، و علم داده شدگان را به چند درجه برتری داده است.

۱. امام سجاده^(ع) می‌فرماید: حق معلم تو این است که وی را بزرگ بشماری، حرمتش را نگه داری، به حرف‌هایش به خوبی گوش بدهی، روبروی او بنشینی، صدایت را بر او بلند نکنی، به کسی که از او سؤال کرده پاسخ ندهی تا خودش پاسخ او را بدهد، در حضور او با کسی گفتگو نکنی، پیش او از کسی غیبت نکنی، از گفتار نادرستی که دربارهٔ اوست جلوگیری کنی، عیب‌هایش را بپوشانی، خوبی‌هایش را آشکار کنی، با دشمنش ننشینی و با دوست او دشمنی نکنی، پاداش رعایت کردن این حقوق این است که فرشتگان خدا برای تو شهادت می‌دهند که تو برای خدا و نه به خاطر مردم نزد آن معلم رفته‌ای و علمش را یاد گرفته‌ای.
۲. مجادله: ۱۱.

هر رفتاری را که به ذهن تان می‌آید که باید در ارتباط با مومنان انجام داد، چند برابر کنید و در رفتار با معلمان آن را به کار بگیرید. یعنی اگر قرار است به مؤمنان احترام کنیم، همان احترام را چندین برابر کرده و در برابر معلمان به کار بگیریم، یعنی اگر قرار است در رفتار با مؤمنان به حرف‌هایشان خوب گوش دهیم در رفتار با معلمان باید چندین برابر به حرف معلمان گوش دهیم و ...

نکته آخر اینکه وظیفه ماست که این احترام و تکریم معلمان را در سطح جامعه منعکس کنیم، انعکاسش هم به این است که هم خودمان به این مسئله عمل کنیم و هم از دیگران بخواهیم که به این مسئله توجه داشته باشند. آن وقت است که می‌شود شهادت داد که ما کارهایمان را برای خدا انجام می‌دهیم، همین.

پنجره

من می‌خواهم احترامی که برای استاد و برای عالم قلباً و روحاً قائم، در سطح جامعه منعکس بشود. ما نیاز داریم به اینکه دانشمندان ما، اساتید ما در جامعه احساس کرامت کنند. بهترین مشوق برای گسترش علم، تکریم دارنده علم است.^۱

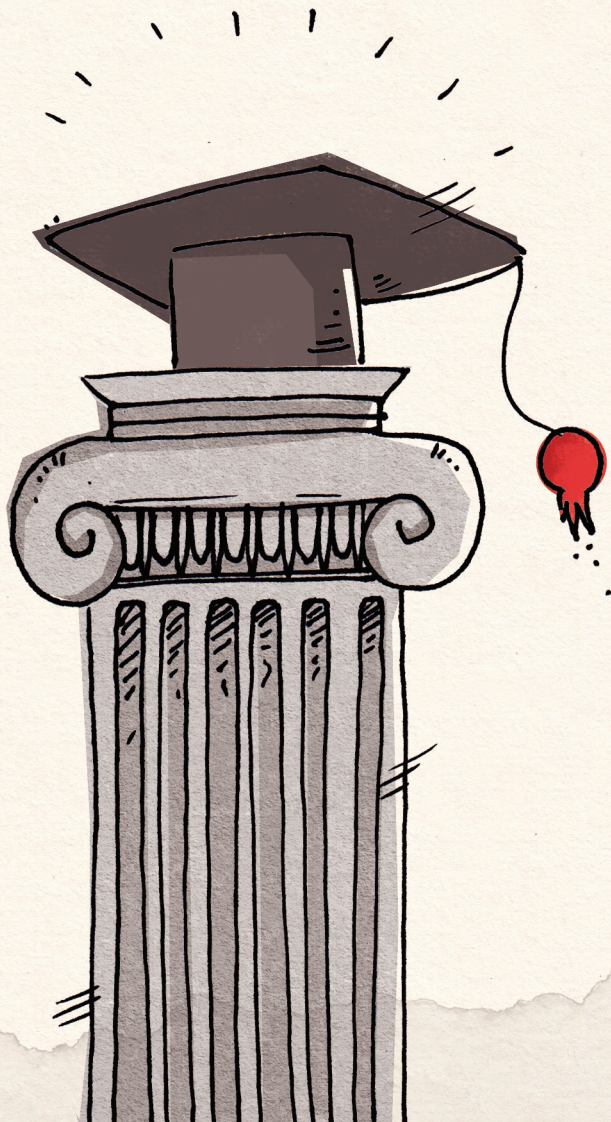
۱. مقام معظم رهبری در دیدار نخبگان علمی و اساتید دانشگاه‌ها؛ ۱۳۸۷/۰۷/۰۳.

دوستان رسول خدا ﷺ

فصل پنجم

رفتار با دانشجویان

دوستان انسان بر روی رفتار او و در نتیجه زندگی او تأثیر بسیار زیادی دارند، که هرچه دوستان یک فرد بهتر و شایسته‌تر باشند، شایستگی و خوب بودن خود آن فرد نیز بیشتر می‌شود.

حالا فکر کنید اگر دوست انسان بهترین و برترین انسان عالم باشد، چه اتفاقی می‌افتد؟ این دوست چقدر می‌تواند بر روی دوستش و زندگی او تأثیر مثبت بگذارد؟ خوش به حال کسی که با برترین و بهترین انسان عالم دوست باشد. این دوستی به هر حال باید از یک جایی شروع شود و راه‌هایی دارد. یکی از بهترین راه‌های دوستی با بهترین و برترین انسان عالم، یعنی رسول خدا ﷺ به دنبال دانش بودن است. بر اساس نظر اسلام، کسی که در جستجوی دانش است و به قول خودمان دانش‌آموز و دانشجو است، دوست رسول خدا ﷺ است.^۱

منظور از دانش‌آموز و دانشجو کسی نیست که شماره دانش‌آموزی و یا شماره دانشجویی دارد، ممکن است خیلی‌ها اسم و عنوان دانشجو

۱. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند: هر کس رضایت من را می‌خواهد دوستم را گرامی بدارد، پرسیند: ای رسول خدا! دوست شما چه کسی است؟ فرمودند: دوست من جوینده علم است (مستدرک الوسائل؛ ج ۱۷، ص ۳۰۰).

رویشان باشد اما واقعاً دانشجو نباشند! منظور ما از دانشجو و دانش‌آموز دوست رسول خدا ﷺ، آن فردی است که به دنبال دانش است برای جلب رضایت خداوند، کسی که به دنبال علم و یادگیری علم است تا به وسیله آن بهتر و بیشتر بندگی خداوند را بکند، فرقی ندارد که این دانشجو و دانش‌آموز در چه رشته‌ای تحصیل کند، همین که به خاطر خدا و با رعایت اصول الهی به دنبال علم باشد، کافی است تا بشود دوست رسول خدا ﷺ، حتی اگر شماره دانش‌آموزی و دانشجویی نداشته باشد. این‌ها همان افرادی هستند که وعده خداوند را قطعی و محقق می‌دانند.

پنجره

إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ ... يَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنا إِنَّ كَان وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولاً^۱.

کسانی که پیش از این به آن‌ها علم داده شده است ... می‌گویند پروردگار ما منزّه است که وعده او انجام شدنی است.

با دانشجو و دانش‌آموزی که دوست رسول خدا ﷺ محسوب می‌شود، چگونه باید رفتار کرد؟ وظیفه ما در تعامل با وی چیست؟ این فرمول رفتار با دانشجویان و دانش‌آموزان است:

۱. اسراء: ۱۰۷ و ۱۰۸.

گرامی داشتن + یاری - آزار و دشمنی

باید کسی را که به دنبال علم است و دانشجو و دانش آموز است، گرامی داشت و احترام کرد، باید کریمانه و با احترام با او سخن گفت و رفتار کرد، برخی رفتارهایی که ما با این دسته از دوستان رسول خدا ﷺ انجام می‌دهیم درست نیست، متأسفانه در برخی محیط‌های علمی دانشجو و دانش‌آموز را تحقیر می‌کنند، به آن‌ها توهین می‌کنند و ... قطعاً این رفتارها با کسی که دوست رسول خدا ﷺ است، مناسب و صحیح نیست و باید با دانش‌آموز و دانشجو کریمانه رفتار کرد و وی را گرامی داشت، که گرامی داشتن آن‌ها گرامی داشتن رسول خدا ﷺ است.^۱

یاری کردن دانشجو و دانش‌آموز شامل هر موردی است که یاری کردن محسوب شود؛ ممکن است کسی هزینه تحصیل آن‌ها را فراهم کند، قطعاً این یاری کردن است، ممکن است کسی برای آن‌ها شرایط رفاهی و ورزشی فراهم نماید، این نیز قطعاً یاری کردن است و ممکن است کسی فقط برای آن‌ها دعا کند که در مسیر حق بمانند و روز به روز در مسیر تحصیل دانش پیشرفت کنند، این نیز یک نوع یاری کردن

۱. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند: هر کس طالب علم را گرامی بدارد مرا گرامی داشته است (مستدرک الوسائل؛ ج ۱۷، ص ۳۰۰).

دانش‌آموز و دانشجو است و شاید بسیاری از دانش‌آموزان و دانشجویان به دعای حقیقی و واقعی دیگران بسیار محتاج‌تر از خرج تحصیل باشند؛ چرا که خیلی‌ها احتیاج مالی برای تحصیل علم ندارند اما به دعا بسیار محتاج هستند. قطعاً کسی که دانشجو و دانش‌آموز را یاری نماید، دوستدار پیامبران است.^۱

پنجره

من گمان می‌کنم، ما باید کاری بکنیم که در جامعه خودمان، دانشجو جزو قشرهای برگزیده دینی باشد. یعنی هدف ما باید این باشد که در دانشگاه، دانشجویان را هم از لحاظ آگاهی و معرفت و هم از لحاظ استحکام ایمان، به عناصر زبده برگزیده دینی تبدیل کنیم. طبیعی است که این‌ها در آینده، خدمت برای جمهوری اسلامی را هم تضمین خواهند کرد. ان شاء الله بایستی در این جهت پیش برویم.^۲

۱. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند: کسی که طالب علم را یاری کند دوستدار پیامبران و با آنان است (ارشادالقلوب؛ ج ۱، ص ۱۶۴).
۲. مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای مرکزی نمایندگان ولی فقیه در دانشگاه‌های کشور و مسؤولان دفاتر؛ ۱۳۶۹/۰۷/۰۸.

مثل ابوالسائب باش

فصل ششم

رفتار با همکاران

رسول خدا ﷺ قبل از مبعوث شدن به پیامبری به تجارت مشغول بوده‌اند و فعالیت اقتصادی داشته‌اند. رسول خدا ﷺ دوست و همکاری در کارشان داشته‌اند به نام ابوالسائب که می‌تواند یکی از بهترین الگوهای رفتاری در خصوص تعامل با همکاران باشد، رفتار جناب ابوالسائب در نقش یک همکار به قدری خوب بوده است که پیامبر ﷺ از وی به نیکی یاد کرده‌اند.^۱

پنجره

«یاری کردن - خیانت و فریب»

همکار یعنی هر فردی که به دلیل انجام دادن کاری با وی مشارکت می‌کنیم و همکاری داریم و فقط مربوط به کارهای اداری نیست، تمام

۱. رسول خدا ﷺ پس از فتح مکه شریک و همکار خود ابوالسائب را می‌بینند و به او می‌فرمایند: تو شریک و همکار خوبی بودی، نه خشمگین می‌شدی و نه جدال و خصومت می‌کردی (مستدرک الوسائل؛ ج ۱۳، ص ۴۵۱).

کارهای علمی، ورزشی، فرهنگی، سیاسی و ... که با کمک دیگران صورت می‌گیرد، جزو مقوله همکاری محسوب می‌شوند.

در رفتار با همکاران اولین کاری که انسان باید به آن دقت داشته باشد، این است که در کار مناسب، نیک و درستی که همکاری می‌خواهد انجام دهد، وی را یاری کند.^۱ اینکه کسی به وظیفه اداری‌اش عمل کند قطعاً کاری نیک است، تصور نشود که مقصود از کار نیک فقط صدقه دادن، نماز خواندن و ... است، خیر! کسی که به درستی وظیفه کاری‌اش را انجام دهد، قطعاً مشغول کار نیک است. مثلاً اگر کسی در یک آهنگری کار می‌کند، همین که به همکاری در درست کردن درب و پنجره و ... کمک کند، می‌شود کمک کردن به همکار در انجام دادن کاری نیک.

گاهی اتفاق می‌افتد که در کارهای اداری، اقتصادی، علمی و ... همکاران تمایلی به کمک کردن به یکدیگر ندارند، حتی گاهی وقت و انرژی زیادی هم از فرد گرفته نمی‌شود، اما او در کمک کردن به همکارانش تلاش لازم را انجام نمی‌دهد. مثلاً فقط قرار است یک نامه را به جایی ارسال کند اما وقت نمی‌گذارد و حوصله انجام دادن این کار را ندارد، حالا اینکه علت این کم‌حوصلگی و به قول معروف در رفتن از زیر کار و کمک نکردن به همکار چیست، خود بحث مفصلی می‌طلبد،

۱. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند: خداوند رحمت کند کسی را که همکار و شریکش را بر کارهای نیکش یاری و کمک می‌کند (بحار/الأنوار؛ ج ۷۱، ص ۶۵).

فقط همین بس که اسلام با این کار موافق نیست و همهٔ انسان‌ها را سفارش می‌کند به یاری و کمک کردن به یکدیگر در کارهای نیک.

پنجره

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾^۱

یکدیگر را در کار نیک و در تقوا یاری کنید، و در گناه و دشمنی به یکدیگر کمک مکنید.

از نظر اسلام بعد از یاری کردن همکار در کارهای نیک و خوب باید از خیانت کردن به وی و فریب دادن او خودداری کرد.^۲ نمی‌دانم چرا برای این موارد از کارهای اداری مثال زیادی به ذهنم می‌آید! نمی‌خواهم بگویم در کارهای اداری خیانت به همکار و فریب دادن زیاد است؛ چون آمار درستی در دست ندارم، اما از وقایعی که اطرافیان برای فرد تعریف می‌کنند، انسان احساس خوبی نسبت به برخی کارهای اداری و برخی همکاران اداری پیدا نمی‌کند.

مثلاً فردی قرار است در اداره‌ای جایگاه شغلی مناسب‌تری بگیرد،

۱. مائده: ۲.

۲. امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: حق همکار این است که او را فریب ندهی و به او خیانت نکنی و حيله و نیرنگی علیه او به کار نگیری و در کار او تقوای الهی را رعایت کنی (وسائل الشیعه؛ ج ۱۵، ص ۱۷).

دیگران وی را یاری نمی‌کنند یا به نحوی فریبش می‌دهند که در کاری اشتباه کند و زمین بخورد و آن جایگاه برتر اداری نصیبش نشود، از نظر اسلام فریب دادن و خیانت کردن به همکار مردود است و در تعامل با همکاران باید از این کارها دوری کرد.

یک نکته را هم باید در نظر گرفت؛ اینکه گفته می‌شود در کارهای نیک به همکاران کمک کنیم، به او خیانت نکنیم و فریبش ندهیم و ... نباید باعث شود که انسان وظیفه‌اش را در خصوص تخلف همکارش فراموش کند، اگر همکار تخلفی کرد، باید بر اساس قانون امر به معروف و نهی از منکر به آن رسیدگی کرد. کارهای اداری و اجرایی را در نظر بگیرید، به نظر شما اگر هر همکاری به فکر همکار خودش باشد و نقایص کار او را مؤدبانه و با احترام به او گوشزد کند، چه اتفاقی می‌افتد؟ آیا خود به خود دستگاه‌های اجرایی اصلاح نمی‌شوند؟

همیشه نیازی به ناظر و بازرس و ارزیاب و ... نیست، می‌شود خود انسان در یک محیط کوچک به فکر این کار باشد و قطعاً اگر انسان این کار را به درستی انجام دهد، این همه دستورالعمل‌های اداری کم‌رنگ خواهند شد.

پنجره

دفاع از همکار - که سنت بسیار پسندیده و خوبی است - مانع نشود که اگر گزارشی علیه آن همکار آمد، شما به جد به آن

برسید. اگر این کارها را کردید، دستگاه اجرایی اصلاح خواهد شد و این همه نسخه و دستورالعمل اداری و استخدامی ... دیگر لازم نخواهد بود، یا اکثرش لازم نخواهد بود.^۱

هر کدام از این فرمول‌های را که می‌نویسم قلباً به این فکر می‌کنم که اگر این فرمول‌ها در زندگی به کار گرفته شوند چه تغییری اتفاق می‌افتد، مثلاً همین فرمول ارتباط با همکاران؛ تصور کنید اگر در کارهای اداری، علمی، فرهنگی، ورزشی، اقتصادی و هر کار دیگری که در آن همکاری صورت می‌گیرد این فرمول اجرا شود، چه اتفاقی می‌افتد؟

همه به هم کمک می‌کنند، هیچ‌کس دیگری را فریب نمی‌دهد، اوضاع بانشاط و سالم است و پیشرفت کردن چقدر سریع‌تر و گسترده‌تر می‌شود؛ پیشرفتی که در مرحله‌اول برای خودانسان و بعد برای مجموعه‌انسان‌ها و کشور اتفاق خواهد افتاد.

کاش در زندگی‌هایمان و در ارتباطمان با همکارانمان این فرمول را به کار بگیریم تا ما هم بشویم یک همکار و شریک خوب، مثل دوست و همکار رسول خدا ﷺ، همان جناب ابوالسائب خودمان را می‌گوییم. فرمول ارتباط با همکاران را که می‌خوانم چیزی در گوشم صدا می‌زند که: «مثل ابوالسائب باش».

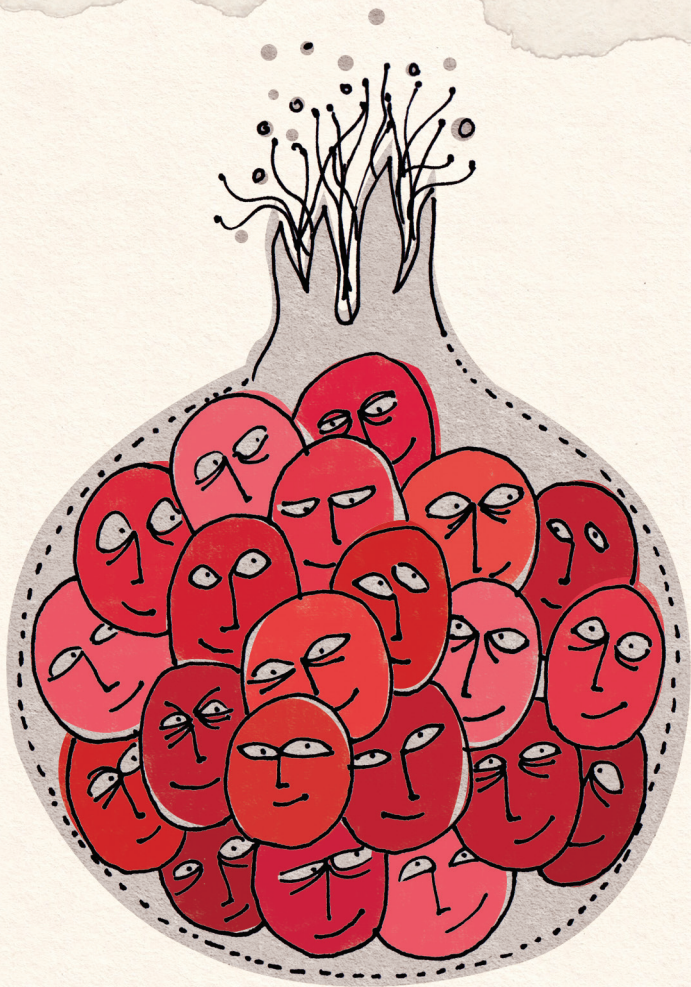
۱. مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت؛ ۱۳۷۰/۰۶/۰۳.

همراه آفتاب

فصل هفتم

رفتار با دوستان

به این فکر کنیم که همراهی داشته باشیم مثل آفتاب تا در تاریکی و سرما، نور و گرمای وجود او راه را برایمان روشن کند. چه خوب است که این همراه یک دوست باشد. انسان در تمام مراحل زندگی نیازمند ارتباط با دیگران است و به عبارت بهتر نیاز دارد در کنار داشتن خانواده، دوست و رفیق و همراه نیز داشته باشد. جزئیات مهم ارتباط با دوست در فرمول زیر است:

پنجره

دوستی به خاطر خدا + میانه روی + توجه

دوستی زمانی ارزشمند است که برای خدا باشد. خیلی از دوستی‌ها به خاطر ثروت، مقام و زیبایی و ... است، اما اسلام دوستی‌ای را می‌پسندد که برای خدا باشد.

فَأَعْرِضْ عَنْ مَن تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا.^۱
 پس، از هرکس که از یاد ما روی برگردانده و جز زندگی دنیا
 را نمی‌خواهد، روی برگردان.

میان‌ه‌روی و اعتدال در دوستی مربوط به قسمت دوم فرمول است که باید مورد توجه قرار بگیرد. افراط در دوستی کردن ممکن است برای انسان زیان‌بار باشد و به همین دلیل اسلام اعتماد کردن به دوست را همراه با اعتدال و میان‌ه‌روی می‌پذیرد.^۲

با این وجود باید به دوست توجه کرد و نیازهای مادی و خصوصاً معنوی او را در حد توان برطرف نمود و باز باید در نظر داشته باشیم که دقت‌مان نسبت به دوستان تبدیل به خرده‌گیری و ریزبین بودن در اشتباهات وی نشود.^۳ بر اساس مبانی اسلام ما موظفیم از دوستانمان در مقابل اشتباهات مراقبت کنیم که این مسئله هم باعث رشد خود ماست و هم باعث رشد دوستانمان.

۱. نجم: ۲۹.

۲. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند: در دوستی، میان‌ه‌نگه دار که شاید دوست‌ت روزی دشمن تو شود (بہج الفصاحه (با تنظیم موضوعی)؛ ص ۳۰۱).

۳. امام علی (ع) می‌فرمایند: کسی که نسبت به دوست خود خرده‌گیری کند و ریزبین باشد، دوستی او بریده می‌شود (تحرر/الحکم؛ ج ۱، ص ۶۴۷).

مراقبت از خود هم یعنی همین تقوا. ... مراقب خودمان باشیم
... نزدیکان افراد مراقبت کنند ... دوستان نزدیک از همدیگر^۱.

۱. مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران؛ ۱۳۸۷/۰۶/۲۰.

آینده سازان

فصل هشتم

رفتار با کوچک ترها

کوچک ترها قرار است آینده ساز باشند و برای کمک به آینده سازی هرچه بهتر آن‌ها، رفتار با آنان از نظر اسلام داری آداب و فرمول خاصی است:

پنجره

مهربانی + گذشتن از اشتباهات + هدایت آن‌ها +
عمل به وعده‌ها

کوچک ترها و به ویژه کودکان دارای روحیه لطیفی هستند و اگر با آن‌ها با مهربانی برخورد نکنیم، از ما دور خواهند شد و دوریشان از ما باعث می‌شود نتوانیم آن‌ها را راهنمایی کنیم. از این رو اسلام به این مسئله سفارش اکید کرده است.^۱

کوچک ترها تجربه زیادی ندارند و ممکن است اشتباهاتی داشته باشند، از نظر اسلام بزرگ‌ترها باید در مواقع لزوم از اشتباهات کوچک‌ترها

۱. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: کودکان خود را دوست بدارید، به آن‌ها ترجم کنید (محجة البیضاء؛ ج ۲، ص ۲۳۷).

بگذرند و این حق کوچک ترهاست؛^۱ زیرا در سایه این مهربانی و گذشت است که ارتباطات خوبی شکل می‌گیرد و این ارتباطات مایه هدایت می‌شوند.

همچنین لازم است بزرگ ترها نسبت به هدایت و راهنمایی کوچک ترها توجه ویژه داشته باشند. مثل مربی‌ای که ورزشکاران را برای مسابقه آماده می‌کند، بزرگ ترها هم باید کوچک ترها را برای آینده‌سازی و حرکت به سمت آینده روشن آماده کنند. مهم‌ترین مسئله در این باره ساختن و پرداختن به روح و هویت کوچک ترهاست.

پنجره

یک نکته‌ای که ... ذهن بنده هم همواره خیلی متوجه به آن است، این است که ما در درجه اول باید به ساختن و پرداختن شکل روحی کودکانمان اهتمام بورزیم. اگر توانستیم هویت انسانی این کودک را از آغاز کودکی شکل بدهیم و خلقیاتی را در آن به وجود بیاوریم، این برای همیشه به درد خواهد خورد. عوارضی وجود دارد، معمولاً این عوارض اخلاقیات را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ اما اگر چنانچه شخصیت کودک از آغاز ساخته شد و شکل گرفت، تأثیرات عوارض کمتر خواهد

۱. امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: و حق خردسال ... گذشت و چشم پوشی از اوست (رساله حقوق امام سجاد علیه السلام؛ فراز ۴۴).

بود و عوامل کمک کننده هم در بین راه کمک خواهد کرد.^۱

وقتی به کوچک تر وعده و قولی داده می شود باید به آن قول عمل کرد.^۲ عمل کردن به این وعده ها بخشی از نظام فکری و هویتی کوچک ترها را شکل می دهد. متأسفانه در موارد بسیاری دیده می شود که وعده هایی دروغین به کوچک ترها داده شده و هیچ تلاشی برای عمل به آن ها صورت نمی گیرد. کمترین پیامد این رفتار این است که اعتماد کوچک تر را از بزرگ تر سلب می کند و وقتی اعتمادی نباشد تربیت یا محقق نمی شود و یا بسیار سخت محقق می شود.

۱. مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و اساتید دانشگاه های خراسان شمالی؛ ۱۳۹۱/۰۷/۲۰.
۲. رسول خدا ﷺ می فرمایند: کودکان خود را دوست بدارید، به آن ها ترحم کنید و به وعده هایتان به آن ها عمل کنید (محنة البیضاء؛ ج ۲، ص ۲۳۷).

کتابخانه‌های چند هزار جلدی

فصل نهم

رفتار با بزرگ‌ترها

اگر تجربیات و دانش بزرگ‌ترها و خصوصاً سالمندان را در نظر بگیریم باید انصاف داشت و گفت که اطلاعات هر کدامشان حداقل به اندازه یک کتابخانه چند هزار جلدی می‌ارزد. به نظر شما با این کتابخانه‌ها چگونه باید رفتار کرد؟ پاسخ به این سؤال در فرمول زیر است:

پنجره

احترام + بردباری + استفاده از تجربیات

متأسفانه در بعضی از موارد آن طور که باید به بزرگ‌ترها احترام نمی‌گذاریم. گاهی دیده می‌شود که کوچک‌تری به راحتی به بزرگ‌تر خود پرخاش و بی‌احترامی می‌کند و حتی گاهی یک حق ساده را که نشستن بزرگ‌تر بر روی صندلی در اتوبوس و مترو است، رعایت نمی‌کنند. اما اسلام به احترام به بزرگ‌ترها توجه ویژه‌ای داشته و از همه ما خواسته است که به بزرگ‌ترها احترام بگذاریم.^۱

۱. رسول خدا ﷺ می‌فرمایند: هر که بزرگ‌تر را محترم ندارد از ما نیست (نهج الفصاحه؛ ص ۹۳).

ممکن است احساس کنیم در مسئله‌ای بیشتر از آنها می‌فهمیم و ممکن است نظر آن‌ها در بعضی موارد کاملاً اشتباه باشد، اسلام سفارش کرده است حتی در این گونه موارد هم با بردباری با سالمندان و بزرگ‌ترها رفتار کنیم.^۱

نکته آخر و البته مهم اینکه به هر حال آن‌ها یک کتابخانه چند هزار جلدی هستند و بر ما لازم است از تجارب و توانمندی‌های آنان به طور صحیح استفاده کنیم.

پنجره

فرهنگ سازی برای احترام و تکریم سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تأمین سلامت و نگاه‌داری آنان در خانواده و پیش‌بینی ساز و کار لازم برای بهره‌مندی از تجارب و توانمندی‌های سالمندان در عرصه‌های مناسب.^۲

فکر می‌کنم هیچ کدامان دوست نداشته باشیم کتابخانه‌ای چند هزار جلدی را از دست بدهیم. پس بسم الله! اطرافمان احتمالاً پر است از بزرگ‌ترهایی که هرکدامشان تجربیات زیادی دارند. بیاید از این کتابخانه‌ها به خوبی استفاده کنیم. از همین الان تا آخر عمر.

۱. امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: حق بزرگ‌تر این است که ... اگر وی نادانی کرد، با بردباری رفتار کنی (رساله حقوق امام سجاد علیه السلام؛ فراز ۴۳).
۲. مقام معظم رهبری در خصوص سیاست‌های کلی جمعیت؛ ۱۳۹۳/۰۲/۳۰.

در رفتار با ساکنان شهر خدا باید خوش رو و خوش گو و خوش خو باشی و در رفتار با اهل علم باید ادب را رعایت کنی و سعی کنی که از ایشان خوب بیاموزی. و در رفتار با همسایگان و همکاران و ... باید که از خیانت و فریب دوری کنی. این‌ها قوانین رفتار با «ساکنان شهر اخلاق» است.

۱. پرسمان رضوی جلد ۷. سبک زندگی (منشور زندگی در منظر امام رضا علیه السلام). معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی آستان قدس رضوی.
۲. حقوق انسان‌ها برهم. مجموعه رهنما جلد ۷۵. جواد محدثی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی آستان قدس رضوی.
۳. آداب اجتماعی در اسلام. حسین بافکار. انتشارات مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
۴. رفتار سازمانی با رویکرد اسلامی. عباس شفیع، ابوطالب خدمتی، علی آقاپیروز. انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.